

„Wartości – po co nam w życiu?”

Co to są wartości i po co potrzebne są w życiu człowieka? Wielu z nas zadaje sobie być może to trudne pytanie na różnych etapach życia czy w różnych sytuacjach życiowych. Jednak ciągła gonitwa, brak czasu dla siebie powodują, że nie zatrzymujemy się na dłużej nad tym ważnym poniekąd obszarem i jego rolą w naszym życiu.

Człowiek, jako istota rozumna i świadoma dąży do określonych wartości. Wartości obejmują i normują wszystkie wymiary życia. Dotyczą sfery fizycznej, psychicznej, duchowej i społecznej. Stanowią one kryteria takiej postawy i takich decyzji w odniesieniu do wszystkich tych sfer, które umożliwiają człowiekowi integralny rozwój oraz realizację jego aspiracji życiowych. Wartości wyznaczają nasze postawy wobec ludzi i rzeczy. Rzutują tym samym na stany emocjonalne oraz wpływają na samoocenę.

Pytanie o wartości, ich system i hierarchię jest tematem centralnym w próbach rozumienia ludzkiej psychiki i ludzkiego postępowania. Stanowi także przedmiot badań i rozważań naukowych wielu dyscyplin społecznych, w tym także psychologii.

Wartości – ujęcie definicyjne.

Zdefiniowanie wartości nie jest rzeczą prostą. Na ogół przyjmuje się, iż pojęcie wartość stanowi podstawową kategorię aksjologii (nauki o wartościach) i że oznacza ona według M. Łobockiego "to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich"¹.

Podobnie słowo wartość zdefiniował Stanisław Kowalczyk: "Wartością jest to, co jest przedmiotem pożądania, co jest upragnione przez człowieka, co jest celem jego zabiegów"². Według Danuty Dobrowolskiej z kolei "Wartością najogólniej zdefiniowaną jest wszystko to, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka. Może to więc być przedmiot materialny, osoba, instytucja, idea, rodzaj działania"³. Można też utożsamiać wartości z aspiracjami, rozumiejąc je jako "jakieś ważne dobra (...) bardziej od innych warte tego, by je w życiu osiągnąć"⁴.

¹ Łobocki M., *Pedagogika wobec wartości*. w: B. Śliwerski (red.), *Kontestacje pedagogiczne*, Kraków 1993, s. 125.

² Kowalczyk S., *op. cit.*, s. 142.

³ Mariański J., Zdaniewicz W., *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*, Warszawa 1991, s.175

⁴ Dyczewski L., *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1995, s. 104.

Wartości można poklasyfikować zależnie od stopnia ich ogólności. Są więc wartości konkretne, które Danuta Dobrowolska⁵ dzieli na:

- wartości życia codziennego, takie jak: praca zawodowa, życie rodzinne, wykształcenie, rozrywki, stan posiadania;
- szczegółowe elementy każdej z wymienionych dziedzin życia, np. rodzaj wykonywanych czynności zawodowych, zdrowie dzieci, mieszkanie, samochód itp.;
- oraz wartości abstrakcyjne, jak: prestiż, sława, dobrobyt, moralność, postęp itp.

Wartości zinternalizowane, czyli takie, o których człowiek nabrał przekonania, że są realne, słuszne i godne pożądania, wpływają na ludzkie postępowanie, wyznaczają kierunki działania i tworzą osobiste normy zachowania. Jest to możliwe wówczas, gdy jednostka nie tylko wartości aprobuje, uznaje za swoje, ale także realizuje je w działaniu.

Poszczególne wartości układają się w systemy. Człowiek, który ceni sobie życie rodzinne, jednocześnie ceni zdrowie i cechy umysłu własnych dzieci, dąży do osiągnięcia dóbr potrzebnych nie tylko jemu, lecz także innym członkom rodziny.

Jeszcze w inny sposób pojęcie to przybliżyła jedna z bardziej znanych w psychologii teoria wartości jaką jest koncepcja Milтона Rokeacha⁶, która stanowi część ogólniejszej teorii osobowości.

Według przyjętych przez Rokeacha założeń świat wartości tworzy obszar zamknięty, niewielki i dobrze zorganizowany. Jest dostępny dla każdego człowieka, ale nie każda jednostka może cenić daną wartość w tym samym stopniu co inni. *Źródła wartości można, zdaniem Rokeacha, poszukiwać zarówno w samym człowieku, w jego osobowości, jak również w społeczeństwie i jego wpływie na jednostkę przez kulturę.* Opierając się na powyższych założeniach, Rokeach wyróżnił dwie grupy wartości:

- wartości ostateczne (autoteliczne), najważniejsze, cele ludzkiego życia.

Są to: „wartości autonomiczne, naczelne, centralne, zajmujące najważniejsze miejsce w hierarchii wartości. Realizacja tych wartości jest dobrem samym w sobie”⁷

- wartości instrumentalne (podstawowe), dotyczą ogólnych sposobów postępowania, są to pojedyncze przekonania.

Wartości drugiej grupy są „podrzędne, o niższym znaczeniu. Stanowią element pomocniczy w osiąganiu wartości najwyższych (autotelicznych), mają one charakter wykonawczy, służą w wykonywaniu celów wyższych”⁸.

⁵ Dobrowolska D., Wartość pracy dla jednostki w środowisku przemysłowym, w: Karney J.E op.cit., s. 41

⁶ Karney J.E: Psychopedagogika pracy, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 40

⁷ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Warto%C5%9Bci> (aktualne 20.09.2011r.)

⁸ Op. cit.

Wśród wartości ostatecznych Rokeach⁹ wyróżnił wartości osobiste, np. pasjonujące życie, wewnętrzna harmonia, zbawienie oraz wartości społeczne, np. pokój na świecie, równość, bezpieczeństwo narodowe.

Wśród wartości instrumentalnych wyróżnił wartości moralne (dotyczą one konkretnych zachowań, a nie ostatecznych celów życia), np. miłość, uczciwość, uprzejmość, umiejętność przebaczenia oraz wartości kompetencyjne (mają charakter bardziej osobisty), np. twórcza wyobraźnia, zdolności, ambicja.

Jak wynika z przedstawionej koncepcji Rokeacha, wartościami można nazwać to wszystko, co stanowi cel wynikający z potrzeb, dążeń i aspiracji człowieka, co jest przedmiotem jego pożądanego. Występują w nich, tak jak w postawach, wszystkie trzy komponenty: poznawczy, uczuciowy i napędowy. Wartości bowiem stanowią bodziec do działania głównie dlatego, że ludzie chcą je osiągnąć. Stają się podstawą norm i wzbudzają emocje. Wywołują i selekcjonują sposoby zachowania. Ludzie wiedzą, co chcieliby osiągnąć, marzą, złością się, smucą i cieszą, zastanawiają czy to, do czego dążą, jest aprobowane społecznie, a także czynią różne starania, aby daną wartość osiągnąć.

Mówiąc "społeczeństwo kieruje się wartościami", mamy na myśli wartości moralne. Ale nie są to jedyne wartości, z którymi stykamy się w życiu. Wartościami są przecież zdrowie i uroda, rodzina i wykształcenie, mądrość, bezpieczeństwo, dobra rozrywka czy kariera. To, co jest dla nas ważne i cenne, co jest dla nas wartością, wiele o nas mówi. Czy to sobie uświadamiamy, czy nie, nasze wartości wpływają na każdą naszą decyzję i działanie, ponieważ staramy się zdobyć i zachować to, na czym nam zależy.

Ogólnie o wartościach powiedzieć można, że są to:

1. Rzeczy i sprawy ważne, cenne, pożądane
2. Życiowe drogowskazy, mapy, kompas
3. Standardy naszych myśli, postaw i zachowań, które mówią o tym, kim jesteśmy, jak żyjemy i jak traktujemy innych ludzi
4. Kryteria naszych ocen, decyzji i wyborów¹⁰

Wszystkie wartości można podzielić na dwie podstawowe kategorie: **wartości moralne**, które w decydujący sposób wpływają na jakość naszego życia i **pozamoralne**.

"Wartości moralne są to wskazania lub idee, które wyzwalaają zachowania korzystne zarówno dla tego, kto je praktykuje, jak i dla osób, do których są skierowane. Wartości moralne kształtują lepszych ludzi, lepsze życie i lepsze stosunki międzyludzkie"¹¹.

Cechą wartości moralnych jest to, że im szerzej je praktykujemy, im więcej ich dajemy innym, tym więcej ich przybywa i tym więcej do nas wraca.

⁹ http://www.doradca-zawodowy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=44#_Toc159866613
(aktualne na 21.09.2011r.)

¹⁰ Koźmińska I., Olszewska E., Z dzieckiem w świat wartości, Świat Książki, Warszawa 2007, s.41

¹¹ Eyre LiR., w: op.cit., s. 41

Zauważmy, że wartości pozamoralne, na przykład: zdrowie, uroda czy pieniądze, tej cechy nie posiadają.

Jak pisze Tomaszewski¹², „wartości są realizowane po to, by jednostka mogła osiągnąć "pełnię istnienia", "dobrostan fizyczny i psychologiczny". Wartością staje się dla człowieka to, co jest potrzebne do jego życia, komfortu fizycznego i psychicznego, rozwoju aktywności, poczucia "bycia potrzebnym i szczęśliwym". Jest to również wszystko to, co określa tożsamość ludzką i miejsce w otaczającym świecie”.

Z powyższego przeglądu stanowisk wynika, że kryteria opisu pojęcia wartości są bardzo zróżnicowane. Wartość bowiem raz jest celem, innym razem kryterium wyboru celów lub motywów działania, czasem utożsamiana jest z normą, albo też jest subiektywnym odzwierciedleniem przekonań człowieka.

Funkcje jakie spełniają wartości

Funkcje jakie odgrywają wartości w procesie indywidualnego i społecznego rozwoju człowieka to:

- Regulowanie zaspokajania potrzeb. Potrzeby określają to, co jest ważne dla życia i prawidłowego funkcjonowania jednostki. Wartości natomiast określają potrzeby i wyznaczają sposób ich zaspokajania. Ponadto, wartości umożliwiają jednostce podejmowanie decyzji, które potrzeby i w jakiej kolejności mają być zaspokajane.
- Wpływanie na wybór odległych celów i sposobów ich realizacji, czyli na plany życiowe jednostki.
- Wpływanie na samoocenę jednostki, na przykład ocenę swojego wyglądu, zdolności, relacji między ludźmi. Wartości wpływają na ocenę wyników własnych działań a w efekcie na zadowolenie lub niezadowolenie z uzyskiwanych osiągnięć¹³.

Hierarchie wartości

Na ogół ludzie tworzą sobie hierarchię potrzeb i wartości. Tak więc jeden człowiek na pierwszym miejscu stawia własne dobro i wartości z nim związane, dla innego najwyższą wartość ma dobro ogółu, pomyślność rodziny lub poznanie tajemnic przyrody.

Przeważnie jest tak, że potrafimy ustalić, co jest dla nas najważniejsze, a co mniej ważne. Indywidualne systemy wartości ulegają zmianom. Zmiany te zależą od zmian ogólnospołecznych w otoczeniu, jak przemiany ustrojowe, gospodarcze, kulturowe i inne w skali mikro- i makrośrodowiska jednostki. Uwarunkowane są także cyklem

¹² Tomaszewski T., Ślady i wzorce. WSiP. Warszawa 1984, w: Karney J.E., op.cit.,s. 41

¹³ <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=2142> (aktualne 27.09.2011r.)

życiowym człowieka, procesami dojrzewania, dorastania i starzenia oraz zmianami w konkretnych sytuacjach życiowych (np. małżeństwo, zmiany miejsca pracy, śmierć kogoś z bliskich) i przemianami w psychice pod wpływem nowych doświadczeń. Przykładem nagłej zmiany w hierarchii wartości może być sytuacja zagrożenia wojennego, gdy nade wszystko zaczyna być cenione zdrowie i życie najbliższych, a także wartości ogólne, jak wolność, zdolność przetrwania narodu itp.

W rozumieniu ogólnospołecznym hierarchia wartości uzależniona jest od tradycji narodowych, które tworzą kulturę, warunków społeczno-ekonomicznych czy stosunków międzyludzkich.

Sugestywną hierarchię wartości podał niemiecki filozof, głośny teoretyk wartości Max Scheller.

Wyróżnił on pięć rodzajów wartości¹⁴ :

- religijne (to, co boskie i to, co święte), czyli absolutne (skoncentrowane wokół pojęcia świętości).
- duchowe, które dzielą się na:
 - poznawcze (wola czystego poznania prawdy),
 - prawne (porządek - nieporządek, poczucie hierarchii i sprawiedliwości),
 - estetyczne (piękno - brzydota).
- witalne (związane z życiem i śmiercią np. prawo do życia, zdrowie),
- hedonistyczne (przyjemne – nieprzyjemne, np.: dostatnie życie, radość życia, ryzyko)
- utylitarne (użyteczne - nieużyteczne) - cywilizacyjne, to znaczy przynoszące korzyści

Według niego najniższymi są wartości hedonistyczne. Są to wartości przyjemnościowe związane z łatwym i przyjemnym życiem. Dają one zadowolenie z życia. Wartości witalne są bez wątpienia wyższe od wartości hedonistycznych, zwane biologicznymi (prawo do życia, zdrowie, siły życiowe). Na wyższym szczeblu znajdują się wartości duchowe, tzn. prawda, dobro, miłość, piękno. Z prawdą łączy się: prawdomówność, przenikliwość, rada, mądrość. Dobro zawiera w sobie: sprawiedliwość, szlachetność, męstwo, życzliwość, heroizm. Piękno to wdzięk, wzniosłość, wspaniałość, majestatyczność. Wartości te dają przedsmak prawdziwego szczęścia. Najwyższe miejsce w hierarchii zajmują wartości święte (sakralne, Bóg i wszystko, co wiąże się z boskością: świętość, łaska, opatrzność, zbawienie, szczęście wieczne). Są one ponadczasowe, ponad przestrzenne. Mogą uszczęśliwić w pełni tzn. dogłębnie i w sposób trwały. Osiągnięte ostatecznie dopiero w życiu pośmiertnym są już nieutralne¹⁵.

¹⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Max_Scheler (aktualne na 15.09.2011r.)

¹⁵ http://www.profesor.pl/mat/pd7/pd7_e_wietecka_20070525_1.pdf (aktualne na 14.09.2011r.)

Wartości te stanowią wieczystą hierarchię, z wartościami religijnymi jako wyższymi w stosunku do pozostałych. **Wartość niższa służy wyższej** (potrzeba wartości użytecznych, aby urzeczywistnić hedonistyczne, a hedonistyczne mają służyć witalnym itd.), a z drugiej strony, każda wyższa nadaje sens niższej (pieniądz jest bezsensowny, jeśli nie służy przyjemności, przyjemność, jeśli nie wzmacnia naszych sił witalnych, życie ma sens dzięki temu, że poświęca się je jakiejś idei itd.). Filozofię Schelera rozwijał m.in. Karol Wojtyła¹⁶

Kto nas uczy poznawać wartości?

Wartości wynosimy przede wszystkim z domu, ale w przedszkolu i szkole także powinno się o nich mówić i wcielać je w życie. W szkołach uczymy budowy stawonogów, a nie uczymy, jak być przyzwoitym człowiekiem, dokonywać właściwych wyborów i budować dobre relacje z ludźmi¹⁷.

Jest jednak coś, co w istotny sposób odróżnia nauczanie wartości od edukacji w innych dziedzinach: najważniejszym elementem tej nauki jest przykład dorosłych. Nie teoria, lecz zachowania rodziców i nauczycieli, czyli ich system wartości w działaniu, najdobitniej przemawiają do młodzieży i dzieci. Trzeba być bardzo uważnym, by praktykowane przez nas w codziennym życiu wartości, które młodzież dostrzega i nieomylnie interpretuje, były spójne z tymi, które głosimy.

Po co nam wartości?

Można zapytać czy świat bez wartości moralnych mógłby normalnie funkcjonować i czy życie toczyłoby się bez przeszkód?

Dookoła daje się zaobserwować coraz bardziej dotkliwy deficyt wartości w życiu społecznym¹⁸. We współczesnym świecie coraz więcej jest przykładów naruszania norm moralnych, a przy tym społecznej akceptacji dla takich zachowań. Zdrady i rozwody, korupcja, złodziejstwo, przemoc, folgowanie nałogom, handel narkotykami, rozwiązłość itp. stają się częstymi tematami w mediach i przedmiotem dyskusji w domach. Niektórzy mówią o relatywizmie wartości i o chaosie w sferze wartości. Dzieciom trudno się zorientować, co jest dobre, a co złe, skoro gubią się w tym dorośli.

Wielu rodziców zastanawia się jednak i zgłasza wątpliwości, czy warto uczyć wartości moralnych, jeśli w efekcie dzieci mogą być gorzej przystosowane do coraz bardziej drapieżnego otoczenia. Czy może raczej należy je uczyć cwaniactwa, umiejętności przystosowania się, korzystania z okazji i braku skrupułów? To uzasadnione obawy, bo rzeczywiście człowiek wrażliwy, który rozważa każdą swą decyzję i jej moralne konsekwencje, może w pewnych sytuacjach przegrać w konfrontacji z ludźmi postępującymi

¹⁶ http://pl.wikipedia.org/wiki/Max_Scheler (aktualne na 15.09.2011r.)

¹⁷ Koźmińska I., Olszewska E., op.cit., s. 42

¹⁸ Koźmińska I., Olszewska E., op. cit.,s.43

bezwzględnie i niemoralnie.

Jak wyglądałby świat pozbawiony wszelkich wartości i hamulców moralnych, świat, w którym każdy robi, co chce, nie licząc się z innymi?

Przyjmijmy sytuację ekstremalną - założmy, że nie działa prawo, które stoi na straży ładu społecznego, a jednocześnie nikt nie czuje się zobowiązany do przestrzegania wartości moralnych. Wystarczy garść przykładów, by uzmysłowić sobie, jak ważne są wartości dla zachowania porządku, jakości życia – i wreszcie samego życia.

Wizja świata bez wartości

- Hakerzy komputerowi na masową skalę wprowadzają chaos i powodują wypadki w liniach lotniczych i innych środkach komunikacji, niszczą bazy danych w bankach, szpitalach, instytucjach państwowych itd.
- Terroryci zabijają ludzi, zatruwają wodociągi, żywność, powietrze. Nikt temu nie przeciwdziała, gdyż nie ma motywacji.
- Na porządku dziennym są oszustwa, morderstwa, gwałty, rozboje, kradzieże.
- Biolodzy produkują broń zabijającą miliony ludzi.
- Nie działają służby ratunkowe, ponieważ nikomu nie zależy na ratowaniu życia innych.
- Mnożą się uprowadzenia i mordowanie ludzi na organy do przeszczepów.
- Lekarze bez skrupułów przeszczepiają organy osób zabijanych na zlecenie.
- Nie obowiązują żadne umowy ani zobowiązania.
- Świat tonie w śmieciach, następują ciągłe awarie - nikt nie czuje się za nic odpowiedzialny.
- Nie działają banki, służba zdrowia, straż pożarna, policja ...

Skutkiem "zawieszenia" prawa i norm moralnych jest chaos, zdziczenie, brak bezpieczeństwa, drastyczne obniżenie się jakości życia. Cały wysiłek ludzi skierowany jest na przetrwanie, nie ma miejsca na kulturę, na dobre obyczaje. Takie sytuacje nie są całkiem utopijne, zdarzają się na przykład w czasie wojen lub gwałtownych kryzysów społecznych, a ci, którzy je przeżyli, wspominają okres bezprawia i załamania się systemu wartości jak prawdziwe piekło.

Prawo w swej istocie stoi na straży norm moralnych, wskazuje, jak powinni postępować ludzie, aby społeczeństwo mogło stabilnie i dobrze funkcjonować. Może wystarczy zatem zadbać, by działały przepisy prawa, a wszystko będzie w porządku? Otóż nie wystarczy.

- Prawo dotyczy określonych aspektów działań społecznych (na przykład umów, na których opiera się gospodarka), spraw cięższego kalibru - jak kradzieże, zabójstwa,

gwałty, zdrada tajemnicy państwowej - a także reguluje sytuacje o poważnych społecznie konsekwencjach.

Natomiast zachowania takie jak odmowa udzielenia sąsiedzkiej lub koleżeńskiej pomocy, drobne kłamstwa, niewierność, zaniedbywanie najbliższych, niestaranne wykonywanie pracy, które nie powoduje zagrożenia dla innych ludzi, lekceważenie lub poniżanie innych itp., nie są zwykle wystarczającym powodem, by wszczynać postępowanie sądowe, choć w istocie narażają inne osoby na krzywdy i cierpienie. Są niemoralne, ale prawo się nimi nie zajmuje i ich nie tępi. Płynie stąd paradoksalna poniekąd konstatacja, że:

„Można nie łamać prawa, a mimo to być człowiekiem niemoralnym!”

- Prawo jest zbyt ogólne, a życie tworzy sytuacje, których nie da się przewidzieć .
- Prawo jest nieskuteczne jako strażnik moralności. Nie da się upilnować wszystkich ludzi we wszystkich sytuacjach i zmusić ich do zachowań moralnych.

Jeżeli zatem przestaje działać prawo, jak w czasach wojny, rewolucji czy społecznego rozprzężenia, to sytuację taką można przeżyć tylko dlatego, że jednak większość ludzi zachowuje swój kompas moralny nawet w tak trudnych okolicznościach.

„Jedynym w pełni skutecznym sposobem kontroli człowieka jest - samokontrola. Tylko mocny wewnętrzny system wartości moralnych jest w stanie skłonić człowieka do zachowań moralnych w każdych okolicznościach „¹⁹”.

Dlatego:

Należy wpajać już w najmłodszych latach i uczyć wartości moralnych, bowiem brak wartości stanowi zagrożenie dla świata. Wartości moralne stoją na straży życia i jego jakości.

Wartości moralne potrzebne są zresztą nie tylko w wymiarze społecznym przynoszą one niekwestionowane korzyści osobiste tym, którzy je praktykują:

- ✓ nadają życiu sens, który jest źródłem naszego szczęścia i poczucia spełnienia,
- ✓ stanowią drogowskaz w stosunkach z ludźmi i są ważnym elementem dobrej komunikacji międzyludzkiej,
- ✓ ułatwiają podejmowanie słusznych decyzji i trwałą sukces,
- ✓ stanowią wewnętrzny hamulec dla zachowań niemoralnych,
- ✓ chronią przed demoralizującymi wpływami z zewnątrz,
- ✓ budują harmonię w życiu osoby żyjącej zgodnie z wartościami i w życiu jej najbliższych oraz w jej otoczeniu²⁰.

Wartości moralne skłaniają nas do zachowań, które są dobre dla wszystkich i nikogo nie krzywdzą.

¹⁹ Op.cit., s.45

²⁰ Op.cit., s.45

Życie człowieka jest procesem realizowania wartości. Człowiek jako osoba wolna sam dokonuje wyboru wartości. Sam wybiera co jest dla niego ważne, cenne, co jest warte poświęcenia, co będzie stanowiło dla niego cel. Przyjęty przez niego system wartości wpływa na jego osobowość, nadaje mu sens życia. Kształtowanie pożądanej hierarchii wartości powinno być widoczne w stawaniu się coraz lepszym. Człowiek podczas wartościowania powinien odrzucać wartości pozorne oraz rezygnować z wartości niższych na rzecz wartości wyższych.

W obecnych czasach, gdy następują szybkie przemiany społeczne, polityczne i ekonomiczne, następuje kryzys wartości tradycyjnych. Występuje brak wizji życia z uporządkowaną hierarchią wartości, a także brak punktów odniesienia dotyczących codziennego postępowania. Brak wartości uniwersalnych prowadzi do rozpowszechniania się wzoru życia, gdzie główne miejsce zajmują przyjemności, a uznawane wartości to te, które ułatwiają ich osiągnięcie.

Jeśli uda nam się zachować pewne przekonania, które będą stałymi priorytetami w naszym życiu, to nie ulegną one przeterminowaniu. Będziemy mogli, chcieli i umieli je przekazać następnym pokoleniom uznającym je także za wartości ponadczasowe (Chojnowska, 2001)²¹. Aby taka sytuacja miała miejsce należy pamiętać, że wartości powinny być praktykowane. Nie wystarczy wiedzieć, że człowiek powinien być odpowiedzialny i uczciwy – trzeba takim człowiekiem być! Przekazane pokoleniom, nauczone i stosowane wartości tworzą nasz charakter. To od niego zależy, jakich dokonujemy wyborów, kim się otaczamy, jaki mamy stosunek do świata, jakie stawiamy sobie cele, a także co jest dla nas w życiu najważniejsze. Charakter, czyli wartości w działaniu, decydują o całym życiu człowieka.

„Dla każdego z nas istnieje tylko jedna rzeczywistość
– ukształtowana przez własne myśli, uczucia i postępowanie !”²²

Opracowanie: Edyta Kolenda

Bibliografia:

1. Dyczewski L., Kultura polska w procesie przemian, Lublin 1995
2. Dobrowolska D., Wartość pracy dla jednostki w środowisku przemysłowym, Wrocław 1984
3. Karney J.E: Psychopedagogika pracy, Wydawnictwo Akademickie „Żak” , Warszawa 2007
4. Koźmińska I., Olszewska E., Z dzieckiem w świat wartości, Świat Książki, Warszawa 2007

²¹ Chojnowska M., <http://www.ajnacentrum.pl/node/44> (aktualne na 6.09.2011r.)

²² Lejeune E.J., 365 motywacji, Studio Emka, Warszawa 2000, s. 50

5. Łobocki M., Pedagogika wobec wartości. w: B. Śliwerski (red.), Kontestacje pedagogiczne, Kraków 1993
6. Mariański J., Zdaniewicz W., Wartości religijne i moralne młodych Polaków, Warszawa 1991
7. Misztal M. : Problematyka wartości w socjologii. Warszawa 1980.
8. Mróz, B., W poszukiwaniu nowych wartości. Badania hierarchii wartości u młodzieży liceum prywatnego. *Prace psychologiczne 2000r., LI. Acta Universitatis Wratislaviensis* Nr 2211.
9. Oleś P. : Wartościowanie a osobowość - psychologiczne badania empiryczne. Lublin 1989.
10. Słownik języka polskiego. Red. M. Szymczak. Warszawa 1981.

Netografia:

<http://pl.wikipedia.org> - dostęp 15.09.2011r

<http://www.doradca-zawodowy.pl> – dostęp 21.09.2011r.

<http://www.profesor.pl> – dostęp 14.09.2011r

<http://www.ajnacentrum.pl> – dostęp 6.09.2011r.

<http://www publikacje.edu.pl> – dostęp 27.09.2011r

<http://www.wychowawca.pl> – dostęp 20.09.2011r. (obraz graficzny wykorzystany w artykule pochodzi z tej strony)